

Výzkum vzorců reakcí (Reaction Pattern Research, RPR-S) na Slovensku

Maria Potočárová, Milan Krankus

Úvod

Výzkum vzorců reakcí na Slovensku (RPR-S) jsme provedli po návštěvě Katedry ortopedagogiky na univerzitě v Groningenu (RUG) v roce 1997. Nejprve byly upřesněny formy spolupráce v rámci projektu a do slovenštiny byla přeložena holandská verze dotazníku SRI. Z výzkumu na Slovensku jsme získali nejen nové informace o přístupu slovenské mládeže k sociálním omezením, ale také data, která přispěla k mezinárodnímu srovnání zkoumané problematiky, jež prováděla Univerzita v Groningenu.

1. Cíl výzkumu a vzorek respondentů

Hlavním úkolem výzkumu bylo získat na základě empirického šetření obraz o přístupu mladých Slováků k sociálním omezením. Pro náš výzkum jsme vybrali dvě odlišné skupiny mladých lidí. Jednu skupinu tvořili příslušníci romské menšiny na Slovensku, druhou rodilí Slováci, tedy příslušníci národnostní většiny. Takto jsme se rozhodli proto, že tyto dvě skupiny obyvatel žijí v odlišném kulturním a sociálním prostředí. Romská menšina na Slovensku, která tvoří asi 8–10 % celkového počtu obyvatel, se vyznačuje nízkou životní úrovní, vysokou nezaměstnaností, nízkou úrovní vzdělání, vysokou porodností, tradičním způsobem života, nízkým stupněm sociální adaptability a vysokou mírou kriminality v porovnání s celkovou mírou kriminality na Slovensku (Romovia na Slovensku, 1994).

Ačkoli v posledních letech byla provedena mnohá šetření s cílem zjistit postoje mladých Romů a Slováků, dosud neexistuje výzkum postojů k sociálním omezením. (Výzkum realizácie . . . , 1997).

Respondenty našeho výzkumu byli mladí lidé mezi 12–24 roky věku: 57 respondentů pocházelo z romské menšiny (22 chlapců, 35 dívek), 69 respondentů bylo příslušníky slovenské většiny (29 chlapců, 40 dívek). Navštěvovali základní nebo střední školy, nebo již měli zaměstnání, a dosud se neprovinili proti zákonům. Pocházeli z měst, městeček a vesnic, včetně romských osad a sídlišť, z celého Slovenska. Dotazníky jim byly předloženy ve školách nebo v zaměstnání. Jejich vyplnění bylo dobrovolné a anonymní.

2. Sběr dat a jejich analýza

Šetření proběhlo pomocí dotazníku, jež sestával ze čtyř částí:

Část I obsahovala otázky týkající se biografických dat, pohlaví, věku, složení rodiny, etnického původu a místa bydliště.

Část II obsahovala popis deseti situací nebo kritických incidentů.

Část III obsahovala otázky související se stupněm spokojenosti s řešením 13 ekologických a dalších problémů.

Část IV zahrnovala otázky, které zjišťovaly, do jaké míry jsou zmíněné problémy pro respondenty důležité.

V části II našeho dotazníku byly respondentům nabídnuty odpovědi, z nichž si měli vybrat. Šlo o známé a preferované reakce, a motivace pro různé typy reakcí. Známé a preferované reakce byly klasifikovány takto:

A – přizpůsobení se, B – překročení hranice,

C – odchýlení / překonání, D – ústup.

Motivace pro různé typy reakcí byly klasifikovány:

a – orientace na sebe, b – orientace na jiné, na společnost, c – orientace na „tady a teď“, d – orientace na budoucnost.

Na základě těchto klasifikací byla sebraná data analyzována a kódována. Kódování provedly dvě na sobě nezávislé osoby. Data byla zpracována pomocí koeficientu Kappa. Ukázaly se následující hodnoty: **0,830** pro známé reakce, **0,910** pro preferované reakce a **0,690** pro motivace.

Odpovědi v částech III a IV byly označeny podle stupně důležitosti od 0 (nejméně důležité) po 10 (nejvíce důležité).

Výsledky byly zpracovány pomocí počítačového programu SPSS pro zpracování statistických dat.

3. Očekávané výsledky výzkumu

Před započítáním šetření byly formulovány následující otázky:

- Existují mezi romskou a slovenskou mládeží (minoritou a majoritou) rozdíly ve známých reakcích? Pokud ano, jaké?
- Existují mezi romskou a slovenskou mládeží rozdíly v preferovaných typech reakcí? Pokud ano, jaké?
- Existují mezi romskou a slovenskou mládeží rozdíly v typech motivace k určitým reakcím? Pokud ano, jaké?
- Existují rozdíly v postojích mezi slovenskou mládeží (slovenskou majoritou obyvatelstva) a obyvateli jiných sledovaných zemí?

Na základě otázek položených respondentům lze formulovat následující očekávání:

- V porovnání odpovědí dvou skupin našich respondentů očekáváme jisté rozdíly způsobené odlišným životním stylem a kulturním prostředím.
- V konečném srovnání očekáváme podobné odpovědi a jen malé rozdíly v postojích mezi naší skupinou respondentů tvořenou Slováky a obyvateli ostatních zemí.

4. Hlavní výsledky šetření RPR-S

V následujících tabulkách jsou uvedeny odpovědi na otázky týkající se známých a preferovaných reakcí a motivací k reakcím u romské minority a slovenské majority. Výsledky jsou rozděleny do dvou skupin.

4.1 Srovnání známých reakcí mezi Romy a většinou skupinou (absolutní četnosti)

Znamé reakce	Menšinová skupina (Rom.)	Většinová skupina (Slov.)
Pořadí	A : B : C : D	A : B : C : D
Frekvence (%)	62,7 : 24,8 : 7,6 : 4,8	51,1 : 33,1 : 11,3 : 4,5

Průměrný počet známých reakcí na každý z popsaných kritických incidentů byl **1,24** u romské menšiny a **1,49** u slovenské většiny.

4.2 Srovnání preferovaných reakcí mezi Romy a většinou skupinou (absolutní četnosti)

Znamé reakce	Menšinová skupina (Rom.)	Většinová skupina (Slov.)
Pořadí	A : B : C : D	A : B : C : D
Frekvence (%)	70,7 : 21,4 : 4,9 : 3,0	62,4 : 25,6 : 6,4 : 5,5

4.3 Srovnání motivací u Romů a většinou skupinou (absolutní četnosti)

Znamé reakce	Menšinová skupina (Rom.)	Většinová skupina (Slov.)
Pořadí	a : b : c : d	a : b : c : d
Frekvence (%)	31,8 : 30,7 : 30,2 : 7,1	34,0 : 30,1 : 29,1 : 6,8

Pokud jde o známé reakce, přizpůsobení (A) sociálním omezením je nejčastější u obou skupin respondentů. Následuje překročení hranice (B). To znamená, že tyto dvě reakce jsou pro zkoumaný vzorek respondentů nejznámějšími reakcemi. Z tabulek, které ukazují známé a preferované reakce vyplývá, že Romové jsou více orientováni na reakce typu A (přizpůsobení), zatímco majoritní skupina vykazuje vyšší stupeň překračování hranice. Respondenti majoritní skupiny obyvatel také častěji vybírali odpovědi vyjadřující odchýlení/překonání a ústup. Pokud jde o motivaci, majoritní skupina preferovala orientaci na sebe více, než minoritní skupina (Romové). Romové preferovali motivace typu orientace na ostatní a orientace na tady a teď (typy b a c). Ani jedna ze skupin se příliš neorientuje na budoucnost (pouze 7,1 % Romů a 6,8 % respondentů majoritní skupiny).

Pokud jde o spokojenost s životními podmínkami, zhruba polovina populace je spokojena s etnickým složením obyvatelstva v místě jejich bydliště a s atmosférou v zemi (pouze 4,3 % Romů a 3,2 % majoritní skupiny byla naprosto spokojena). Respondenti majoritní skupiny byli méně spokojeni

s nezaměstnaností a svou finanční situací než Romové. Téměř 55 % respondentů z obou skupin vyjádřilo důležitost zaměstnání. Obecně lze říci, že Romové jsou spokojeni s faktory, jež ovlivňují jejich životní úroveň, ačkoli tyto faktory mají nižší kvalitu.

5. Srovnání přístupu k sociálním omezením u mladých Slováků (majoritní skupina obyvatelstva) a mládeže v jiných zemích

Za základ pro naše srovnání jsme vzali data z výzkumu, jež provedl Latchford (1997) v Holandsku a Kanadě.

5.1. Srovnání známých reakcí mládeže v Holandsku, Kanadě a na Slovensku (v %)

Typ reakce	Holandsko	Kanada	Slovensko
A – přizpůsobení	41,3	43,0	51,1
B – překročení hranice	39,2	39,0	33,1
D – ústup	11,6	13,0	11,3
C – odchýlení/překonání	7,9	6,0	4,5

5.2 Preferované reakce u mládeže v Holandsku, Kanadě a na Slovensku (v %)

Typ reakce	Holandsko	Kanada	Slovensko
A – přizpůsobení	58,6	60,0	62,4
B – překročení hranice	29,0	28,0	25,6
C – odchýlení/překonání	8,4	7,0	6,4
D – ústup	4,0	5,0	5,5

5.3 Srovnání motivací u mládeže v Holandsku, Kanadě a na Slovensku (v %)

Typ reakce	Holandsko	Kanada	Slovensko
A – orientace na sebe	36,2	36,0	34,0
C – orientace na tady a teď	30,6	35,0	30,1
B – orientace na jiné/na společnost	20,0	19,0	29,1
D – orientace na budoucnost	13,2	11,0	6,8

Výsledky ukazují, že pro mládež ve všech třech zemích jsou přizpůsobení a překročení hranice nejčastějšími známými a preferovanými reakcemi. Nejpreferovanějším typem motivace u všech tří skupin je orientace na sebe a orientace na tady a teď. Pořadí reakcí a typů motivace u slovenské populační majority jsou podobná jako pořadí u mládeže z Holandska a Kanady. Frekvence známých a preferovaných reakcí ukazují, že mladí Slováci se příliš neztotožňují s reakcí B (překročení hranice) tak jako mladí lidé v západních zemích, a že častěji preferují reakci typu A (přizpůsobení). Jsou také více orientováni na jiné a na společnost a méně na budoucnost.

6. Závěr

Obecně lze říci, že společnosti v zemích východní Evropy jsou pasivnější a méně individualistické v porovnání se společnostmi v zemích západní Evropy. To je možné vysvětlit jako reziduální model chování z minulosti a také jako reakci na každodenní kontakt s neřešenými problémy (Matoušek a Kroftová, 1998). V porovnání romské minority a slovenské majority obyvatelstva se tento fakt ukazuje také v tom, že Romové častěji reagovali přizpůsobením (reakce A), respondenti majoritní skupiny pak častěji reagovali odchýlením a ústupem (reakce C a D). Tato skupina (Slováci) také v reakcích častěji inklinovala k překročení hranice, a orientace na sebe u ní byla častějším typem motivace.

V porovnání typů motivace mezi slovenskou majoritní skupinou a respondenty v Holandsku a Kanadě vidíme, že Slováci se více orientují na jiné/na společnost. Předpokládáme, že tento rozdíl, vyplývající ze socio-kulturního kontextu, se bude zmenšovat tak, jak se budou postoje mladých Slováků přibližovat postojům a modelům chování mladých lidí v západních zemích.

Literatura

Romovia na Slovensku a v Európe. Informačné a dokumentačné stredisko o rade Európy, Bratislava, 1994.

Výskum realizácie rodinných funkcií v romských rodinách. Výskumná zpráva. Bratislava: MpaSV, 1997.

LATCHFORD, S. Discipline and limit overstepping in the RPR Canada. In Ko Rink and Walter Ott (ed.) *Yungsters between freedom and social limits*. Garant Leuven – Apeldoorn, 1997.

MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 1998.

Přeložila Marie Filipová

POTOČÁROVÁ, M., KRANKUS, M. Výzkum vzorců reakcí (Reaction Pattern Research, RPR-S) na Slovensku. *Pedagogická orientace* 2000, č. 3, s. 79 až 83. ISSN 1211-4669.

Adresa autorů: PhDr. Mária Potočárová, Ph. D., PhDr. Milan Krankus, CSc., Filozofická fakulta, Univerzita Komenského, Gondova 2, 818 01 Bratislava